

Glimt fra Trondheims posthistorie

Av Knut L. Vik

Starten i Norge

*Postens grunnlegger
Hannibal Sehested*

Kong Christian IV utstedte 17. januar 1647 et kongebrev om at det skulle opprettes et postverk i Norge. Denne datoen regnes som postverkets "fødselsdag" i Norge. Initiativtaker til dette var stattholder Hannibal Sehested, og han regnes som det norske postverkets grunnlegger. Hollenderen Hendrich Morian fikk privilegium for seg og sin familie i 20 år til å opprette og drive et norsk postvesen. Kongebrevet sa at posten skulle være i gang 1. mai 1647. Fire postruter ble opprettet: Christiania - København, Christiania - Bergen, Christiania - Trondheim og Christiania - Skien. Morian døde alt i 1648. Hans enke overtok da privilegiet, og familien beholdt forpaktningen i 20 år. Postvesenet var forpaktet bort til private fram til 1719 - da ble posten en statsbedrift.

Posten gikk en gang pr. uke mellom Christiania og Trondheim. Det ble opprettet et postkontor i Trondheim, og den første postmesteren het Daniel Thagesen. Postmestrene hadde postkontoret i sin privatbolig til utpå 1800-tallet. Thagesens gård var på østsiden av Krabugata - i hus nr. 2 nord for Nedre Almenning (Olav Tryggvassons gate). Adressen ble senere Krabugt. 7, der Olavshallen står nå.

En postmester var fritatt for skatt og ulønnede offentlige forpliktelser, og han hadde rett til å holde vertshus. Postmesteren drev også egne forretninger eller hadde andre offentlige oppgaver.

Postgangen til og fra Trondheim

Til Christiania

Posten ble fraktet av «postbønder», og posten skulle være underveis dag og natt. Langs en postrute ble det plukket ut postgårder. Det å frakte posten var ikke en frivillig sak - det var en plikt på samme måte som skyssplikt og plikt til vegarbeid. Bonden på postgården hadde ansvaret for postførselen, men han kunne godt overlate oppgaven til en sønn eller en tjenestekar. En postbonde fikk ingen betaling - belønning og motivasjon var fritak for byrder som bondebefolkningen ellers var pålagt. Postbonden selv og 2 tjenestekarere slapp utskrivning til militærtjeneste. Etter 10 års tjeneste (senere 7 år) ble de fritatt for militærtjeneste for godt. De var også fritatt for underhold av offiserer og soldater, og fra å delta i friskyss av embedsmenn og å betale skyssferdsskatt. I 1758 ble postskyssen omorganisert og postbøndene fikk nå betaling.

Posten ble fraktet i en låst veske som postmestrene hadde nøkkel til. Postvesken hadde også en ulåst lomme utenpå. Her kunne post legges i og tas ut underveis

Postfører underveis

mellom postkontorene, og det ble utnevnt personer på passende steder langs post-ruten som kunne ta imot og levere stedets post. En slik person ble kalt poståpner.

Posten brukte i starten 10-12 dager mellom Christiania og Trondheim. I 1694 bestemte en forordning at posten skulle gå fra Trondheim kl. 5 lørdag ettermiddag. Dette varte til 1800. I 1694 var reisetiden kommet ned i 6 dager.

I 1800 ble det nye avgangstider fra Christiania og Trondheim. Avgang fra Christiania var torsdag ettermiddag kl. 2, eventuelt senere hvis posten fra København var forsinket. Fra Trondheim gikk posten alltid tirsdag middag kl. 12 - for å rekke posten til København i Christiania. Posten skulle komme til Trondheim mandag ettermiddag, og postmesteren hadde plikt til å utlevere brev inntil "kl. 11 aften". Nå brukte posten 4-5 dager på turen.

Fra oktober 1804 ble det post to ganger ukentlig mellom Christiania og Trondheim. Posten gikk fra Trondheim onsdag og lørdag kl. 22.00. Derved oppnådde en bedre og sikrere forbindelse med posten fra Christiania til København. Tiden ble 8 1/2 døgn til København, og en kunne få svar innen 3 uker. Fra 1820 gikk posten en gang i uken over Gudbrandsdalen og en gang i uken i nyopprettet rute gjennom Østerdalen. I 1855 ble det satt i gang en tredje ukentlig rute over Østerdalen og Kvikne. Fra 1859 ble det 4 ganger pr. uke, og 6 ganger fra mai 1869.

I 1877 begynte jernbanen å frakte posten til og fra Trondheim. Gjennomgående togforbindelse mellom Trondheim og Hamar over Røros (Rørosbanen) ble åpnet 17. oktober. Posten brukte da 2 dager til Christiania. Posten ble fraktet med dampskip på Mjøsa (i sommerhalvåret) og med tog videre fra Eidsvold til Christiania fra

*Hovedbanens åpning
1. september 1854*

1854 da Norges første jernbane ble åpnet (Hovedbanen). Det ble åpnet en sammenhengende togforbindelse mellom Trondheim og Christiania 8. november 1880, og Nordbanernes postekspedisjon ble da opprettet. Jernbanestasjonen i Trondheim var på den tiden på Kalvskinnnet - stasjonen for Størenbanen fra 1864. Stasjonsbygningen fra den gang er nå synagogen i Trondheim. Banen sørover var en smalsporet jernbane fram til Dovrebanen ble åpnet i 1921.

Nordover

I 1665 ble det etablert postgang til Nord-Norge. Den første strekningen nordover fra Trondheim ble posten sendt over land og så med båt (båtpost) - roende og seglende. I motsetning til postbøndene i sør fikk postbøndene her lønn – 1 riksdaler pr. mil. Dette tvang seg fram på grunn av utgiftene til båthold. Postruten gikk i den første tiden til Tromsøområdet – fra 1688 til Finnmark. Posten ble sendt 2 ganger pr. år. I 1723 ble det ansatt 2 faste postførere for å få en tryggere og raskere transport av posten. Postbøndene var båtmannskap. Den første postføreren forlot Trondheim 24. desember 1723 og kom til Vardøhus 3 måneder senere. I starten reiste en postfører hele vegen fram og tilbake mel-

Postførsel med Nordlandsbåt

lom Trondheim og Vardøhus, men ruten ble delt i to i 1742 - mellom Trondheim og Alta og mellom Alta og Vardøhus.

I 1805 ble Nordlands postkontor opprettet på Terråk i Bindalen. Nå ble det postmesteren der sin oppgave å organisere båtposten nordover til Alta – tidligere hadde postmesteren i Trondheim hatt dette ansvaret. Postforbindelsen nordover ble med dette betraktelig forbedret. Det tok vanligvis 7 - 8 uker fra Terråk til Alta i sommerhalvåret og 12 - 13 uker i

vinterhalvåret. I forbindelse med opprettelsen av dette postkontoret ble det fra 1. januar 1805 opprettet ny postrute fra Trondheim til Terråk. Denne ble kalt Indherredsposten og gikk en gang pr. uke.

Nordlands postkontor var første postkontor nord for Trondheim, og det var overordnet postkontor for hele Nord-Norge fram til Tromsø postekspedisjon ble oppgradert til postkontor i 1842. Terråk lå i 1805 i Nordre Trondhjems amt - nåværende grense mot Nordlands amt kom i 1852. I 1850 ble Nordlands postkontor flyttet til Ottersø i Ytre Namdalen, og det ble derved liggende ved skipsleia.

Brev datert "Terraach den 8de November 1813", sendt portofritt fra Nordlands Postcontoir til Frederiksværn. Brevet har gått med Innherredsposten til Throndhjem, videre via Christiania til Frederiksværn. Portofriheten er attestert ved påskrift i nedre venstre hjørne: "Postsag fra postmester Knoph". Peder Knoph var den første postmester ved Nordlands Postcontoir.

Passasjererne på 3. klasse på D/S «Prinds Gustav» var henvist til det åpne dekket!

Tegning av C. F. Diriks

Den 5. mars 1838 skjedde det en stor forbedring – dampskipsfarten til Nord-Norge begynte. Hjuldamperen Prinds Gustav startet den dagen fra Trondheim på veg til Tromsø – dit den kom 6 dager senere. Det var Staten som hadde kjøpt båten, og hensikten var å forbedre postgangen. Ruten nordover ble forlenget til Hammerfest i mai 1838. Ruten ble drevet med Statens dampskip til juni 1865 Prinds Gustav tok også passasjerer – det var 3 passasjerklasser, og 3. klasse var på dekk!

Ubetalt brev sendt fra Grong til Vardø. Portoen oppkrevd hos mottaker. Ut fra stemplene og gamle rutetabeller kan vi finne ut hvordan brevet må ha gått. Brevet er poststemplet **GRONG 22-3-1859**, gikk med en såkalt bipost til Overhalvden, ble stemplet **OVERHALVDEN 23-3-1859** før det gikk videre med en ny bipost Namsos. Fra Namsos gikk brevet videre med hovedposten, den såkalte Indherredsposten, til Nordlands Postcontoir. Her ble brevet poststemplet **NORDLAND 10-4-1859** (type VI) før det gikk med D/S «Æger» til Hammerfest, og ble stemplet **HAMMERFEST 16-4-1859** i blå farge før det gikk videre østover til Vardø med D/S «Gler».

Betalt brev, påført **Folden 12/8 64** (utenfor Bodø) bak, adressert til Thronhjelm. Har gått til Trondhjem med D/S «Nordcap». Postekspeditøren ombord har stemplet brevet med sitt stempel **NORDLAND 17-8-1864**. Det røde 1-tallet viser at 1 skilling er oppkrevd hos mottaker for utbringelsen i Trondhjem.

Fra 1840 ble det tilsatt egne postekspeditører ombord på Statens dampskip i ruten nordover. Disse postekspeditørene var underlagt postmesteren ved Nordlands postkontor og brukte fra 1849 et poststempel med navnet Nordland.

Staten hadde tidligere, i 1827, anskaffet 2 båter og satt i gang dampskipsruter mellom Christiania og Christiansand og mellom Fredriksvern (Stavern), Gøteborg og Kiel. Båtene het Constitutionen og Prinds Carl.

Ruten nordover fra Trondheim var fra starten av bare sommerrute, og først fra høsten 1859 ble den drevet hele året. Fram til da gikk posten i vintermånedene på "gamlemåten" som båtpost. Fra høsten 1859 gikk Statens dampskip nord for Trondheim og båtene til NFDS (Det Nordenfjeldske Dampskibsselskap) og BDS (Det Bergenske Dampskibsselskap) sør for Trondheim (i ruten Hamburg - Trondheim). I 1865 tok NFDS og BDS over ruten nord for Trondheim – det ble dermed en sammenhengende rute mellom Hammerfest og Hamburg, og postekspedisjonen Hammerfest - Hamburg ble opprettet ombord i disse båtene.

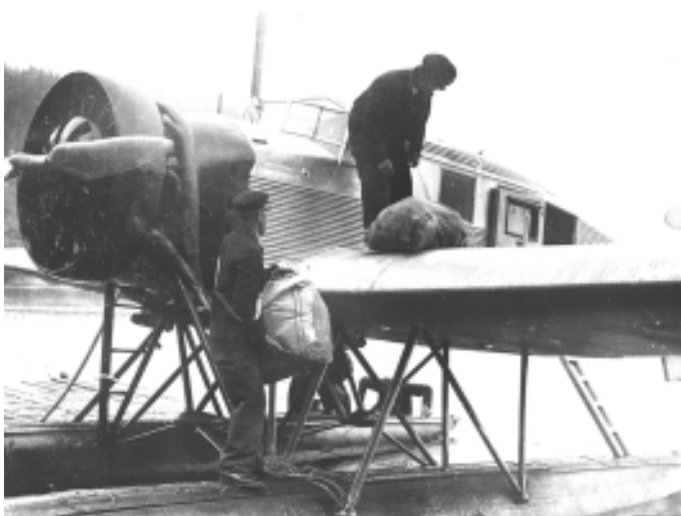
Neste milepel var i 1893. Kaptein Richard With i Vesterålens dampskipsselskap startet Hurtigruta. Til da hadde båtene ligget i ro om natten – reisetiden var 4 - 5

døgn mellom Trondheim og Tromsø. With seilte om natten også. Reisetiden Trondheim - Hammerfest var 67 timer i første rute. På Hurtigruta, og også på statens dampskip og dampskipene til NFDS og BDS, var det postekspedisjon ombord med ansatte fra postverket. På Hurtigruta var Nordlands postekspedisjon – fra 1934 ble navnet Trondheim - Kirkenes.

Togforbindelsen nordover ble etter hvert gradvis utvidet, fra strekningen Hell - Sunnan i 1905 til banen kom til Bodø i 1962. Posten ble sendt med disse togene, og det var postekspedisjon ombord (Levangerbanen og fra 1934 Nordlandsbanen).

Kaptein Richard With og det første hurtigruteskipet, D/S «Vesteraalen».

Ternen har landet på Jonsvatnet på åpningsturen nordover 7. juli 1935 og postsekker lastes inn. Det ble sendt 145 kg. post på denne turen - mellom 13.000 og 14.000 brev. Mannen på vingen er Ole Walseth fra gården Valset - nabogård til flyhavna. Han var hjelpesmann i flyhavna. Til høyre: samme motiv finnes på et av frimerkene (NK1270) utgitt til Postens 350 års jubileum.

I 1935 var tiden kommet for å få posten til Nord-Norge enda raskere fram – nå ble flyet tatt i bruk. Den 7. juli landet flyet “Ternen” fra “Det Norske Luftfartsselskap (DNL) i Valsetbukta på Jonsvatnet på sin første ordinære tur fra Bergen til Tromsø. Ruteflyging til Nord-Norge hadde dermed startet. Ternen var et enmotors fly av type Junkers W-34 med plass til 8 personer - 2 førere og 6 passasjerer. Den viktigste grunnen for opprettelsen av denne ruta var Postverkets behov for raskere forsendelse av posten. I Tromsø ble det understreket at en nå ville få svar på et brev til Bergen i løpet av 2 dager mot før 8 dager med hurtigruta.

Flyvingene i 1935 var en måneds prøverute for post – og for passasjerer hvis det var plass. Det hendte at passasjerer ble stående igjen fordi posten tok opp all plass. Igjen var Postverkets behov pådriver til en ny type kommunikasjon – også for reisende! Prøvedriften i 1935 viste at ruten til Nord-Norge hadde livets rett, og regulær rute ble satt i gang i 1936 med større fly (Junkers 52/3). Flyhavna på

Jonsvatnet ble valgt som sjøflyhavn for Trondheim og utbygd med ekspedisjonslokale og flytebrygge.

Langs kysten mot Bergen

I april 1759 ble det satt i gang regulær ukentlig post mellom Trondheim og Kristiansund og Molde. Dette var et resultat av den nye postforordningen. Tidligere hadde posten gått hver 2. eller 3. uke. I 1785 ble det opprettet ukentlig post mellom Bergen og Molde – med forbindelse til posten mellom Trondheim og Molde. Fra juli 1805 gikk posten fra Trondheim til Molde (Romsdalsposten) 2 ganger ukentlig.

I 1841 fikk Trondheim dampskipsrute også sørover – det ble opprettet dampskipsrute mellom Christiansand og Trondheim – igjen med statens dampskip.

Mot Sverige

I 1881 fikk Trondheim togforbindelse med Sverige da Meråkerbanen ble ferdig. Meråkerbanen postekspedisjon ble opprettet 3. november dette året. Offisiell åpning av Meråkerbanen ble først foretatt av Kong Oscar 22. juli 1882 på Storlien. Dette var en normalsporet jernbane. Det ble anlagt ny stasjon på Brattøra i Trondheim for Meråkerbanen. Banen til Christiania ble omlagt fra Selsbakk via Ilevollen til Brattøra og fikk stasjon der i 1884.

Gården Kongens gt. 16 ved Torvet, som ble kjøpt av postmester Peder Bentzen i 1835, og som senere ble kalt "Bikuben" etter et handelssamlag og en kafé med det navnet. Det var postkontor her 1778 - 1787 og 1835 - 1860. Foran huset står byens hestedrosjer. Bygningen til høyre er Svaneapoteket.

Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim

Postkontoret i Trondheim

Postmesterene

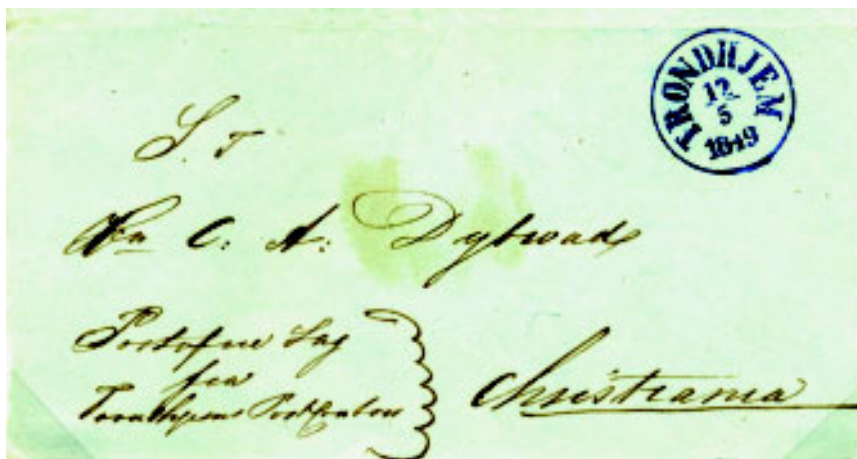
Det var 19 postmestere i Trondheim fra 1647 til 1913. I over 200 år flyttet postkontoret rundt i byen til den nye postmesterens bolig. Den første var som nevnt

Daniel Thagesen. Den neste var kjøpmann Caspar Wildhagen i 1669. Han ble utsatt for bybrannen i 1681, og etter omreguleringen av gatenettet i byen fikk han tomt der Kjøpmannsgata 22 er. Sønnen Lorentz Wildhagen overtok i 1685 og kjøpmann og tollforvalter Herman Treschow i 1688. Treschow bodde i Olav Tryggvasonsgt. 17 og eide også Lade gård etter 1710. De neste var byfogd Jens Hannibalsen Hammer i 1720, Peder Møenbo i 1738, Manderup Funch Alstrup i 1749 (Nordre gt. 15), Hans Barchman Alstrup i 1778 (Kongens gt. 16), politimester Hans C. Klingenberg i 1787 (Olav Tryggvasonsgt. 17), Jens Henrik Lorentzen i 1790 (Thomas Angells-gt. 8), Nils Griis Alstrup i 1798 (Søndre gt. 14) og Johan Mølmann Lysholm i 1829.

I 1830 ble Gabriel Jochumsen Lund fra Farsund utnevnt til postmester av kongen. Han var Eidsvollsmann for Lister og Mandals amt i 1814, og hver 17. mai legges det derfor krans på hans grav ved Domkirken. Han hadde postkontoret i Krambugata 1. Han døde alt i 1832, og etterfølgeren het Peder Bentzen. De neste var Carl Fredrik Treu Budde i 1847, Christian Fredrik Ræder Scheel i 1859, Johannes Musæus Nissen i 1860, Vilhelm Fredrik Jensen i 1893 og Karl Peter Bryn i 1913.

Økonomiske problemer

Orden i regnskapet var viktig, og tre av postmesterene måtte slutte fordi det manglet penger i kassen. Den første var Peter Møenbo. Han ble alvorlig syk, og det ble uoverstemmelser i regnskapene siste halvår i 1747. Han måtte slutte i 1748 – da var det en kassamangel på 14-1500 riksdaler. Postmesterens årlige lønn var til sammenlikning 180 riksdaler.

Trondheim postkontor fikk sitt første stempel i 1848. Det skulle brukes på utenlandsposten. I 1849 ble det også tatt i bruk på innenlandspost, da det da ble det innført såkalt "summarisk kartering". Tidligere ble hvert brev ført opp på en liste (et kart) med portotakst og navn og adresse til avsender og mottaker, og brevet fikk et løpenummer. Denne lista skulle følge med brevene. Brev kunne bli "omkartert" på postkontor underveis i ruta og få nye nummer og bli ført opp på nye lister. Nå skulle bare antall brev og samlet porto påføres listene, og hvert brev stempes istedet. På brevet står det "Portofri Sag fra Trondhjems postkontor". Fram til tjenestemerker ble innført i 1926, ble all offentlig post sendt uten betaling av porto. Men brevene måtte påføres hvem som hadde sendt det, så postverket kunne se at avsender hadde rett til portofrihet.

I 1878 fikk postkontoret et stempel som må ha hatt feil tekst, Trondhyem.

Dette ble reparert slik at Y er blitt en slags I.

Dette brevet er sendt rekommandert i 1885, og vi finner oftest stempelet på slike brev og på kvitteringer for penge- og pakkepostforsendelser. Stempelet må ha vært mest benyttet ved banko- og pakkepostavdelingen. Brevet er sendt med båten nordover – som stempelet Hammerfest F Hamburg viser.

Den neste som måtte slutte, var Hans Barchman Alstrup i 1787 da hans kone hadde underslått verdibrev for å rette på deres dårlige økonomi. De flyktet til Sverige hvor kona døde. Alstrup fikk i 1796 komme tilbake til Norge sammen med sine 4 umyndige barn. Han fikk i 1800 en årlig pensjon på 120 Rdl, og den ble forhøyet til 250 Rdl i 1810 etter at han hadde spionert på den engelske flåte i Gøteborg havn under Napoleonskrigen!

Postmesterembetet må ha vært et attraktivt embete. Søkerne til stillingen tilbyr og må betale forgjengerens underslag! Manderup Alstrup tilbyr i sin søknad i 1748 enten å betale 1.000 riksdaler av Møenbos gjeld, eller hele summen pluss 50 riksdaler i årlig pensjon til Møenbo. Johan Henrik Lorentzen måtte i 1790 betale vel 4360 riksdaler for å overta embetet etter Hans Barchman Alstrup. Av summen var 1270 riksdaler kassamangelen, og resten var en bot.

Den siste som måtte slutte pga. kassamangel var Nils Griis Alstrup i 1829.

Fra “Bikuben” til Børsbygningen

I 1835 kjøpte postmester Peder Bentzen gården Kongens gt. 16 på Torget og flyttet postkontoret med seg dit. Denne gården ble senere kalt “Bikuben” etter et handelssamlag og en kafe med det navnet som kom i bygningen. Postkontoret besto av to værelser i 1. etasje og et tilstøtende “sidekammer”. Inngangen var fra en liten og trang vegstump mellom Sommerveita og Torvet. Ekspedisjonen var gjennom en luke i døra til postkontoret. Med dette ble det slutt på at postkontoret ble flyttet til den nye postmesterens bolig. Både Budde og Scheel hadde postkontoret samme sted.

Etter hvert kom det sterke klager over forholdene ved postkontoret i “Bikuben”. Departementet brydde seg lite om klagen, det var postmesteren som måtte skaffe høvelige lokaler for den godtgjørelsen han hadde. Handelsstanden, gjennom Børskomiteén, grep så aktivt inn. Trondheim Børs ble husvill etter brannen i 1841 og

Hente post i 1858

I Dagsposten 7 januar 1939 sto følgende artikkel:

Hvorledes Trondhjems innvånere var stillet i postal henseende for 80 år siden

De som i juletravelheten har klaget over å måtte stå i kø en kort stund på vårt postkontor, vil kanskje ha interesse av å lese følgende korrespondanse fra Trondhjem til en hovedstadsavis i desember 1858:

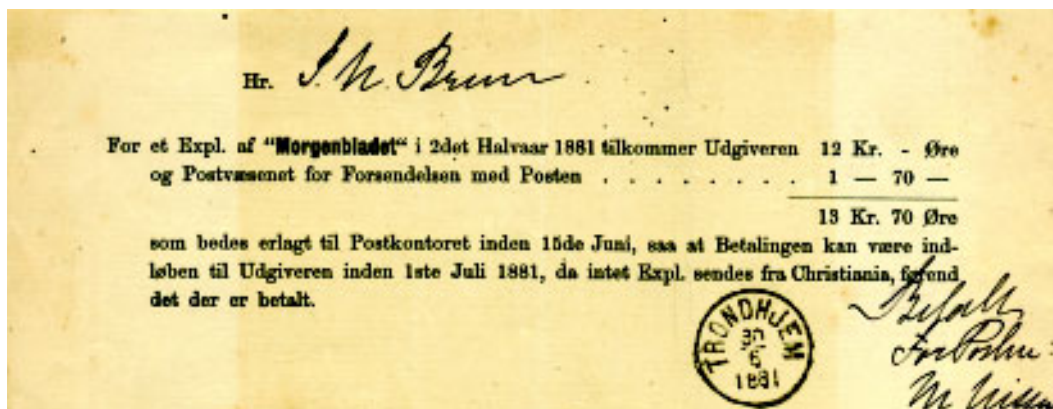
Man ser undertiden at der klages over Ulemper ved den eller den Indretning og Gang efter Gang, mundtligt og skriftligt, offentligt og privat, uden at Vedkommende, hvor grundet Klagen end monne være, tager mindste Notids deraf. Til de Folk, der saaledes haardnakket hærder sig mot enhver Forestilling, hører ogsaa vor Postmester. Han har ved sin Sejghed "skakkjørt" ikke blot den godlynte Adresseavis, men ogsaa Trondhjems-Posten og hele vort Publikum med: de tier nu Alle med fortvivlet Resignation. Imends indbydes Leseren til at overvære en liten Scene i Gangen til Postkontoret, medens en Tavle udenfor Gangen forkynder at "Kristiania-posten" er kommen!

En hel Skare af Post- og Nyhedsventende staar udenfor. Pludselig gaar Døren op, og ind styrter de Alle, "som paa et Aadsel Ravnen". Indenfor Døren er en meget smal, mørk Gang; inderst i denne en liden enkelt Dør og paa denne igjen et lidet Vindu med en fire Gange mindre Glugge, der kan skyves op og ned, saaledes som en Læser kan have seet det i Arresten hos en eller anden Lendsmand.

Øyeblikkelig begynder Kampen om Byttet, der ligger lokkende paa et Bord indenfor. En vældig Artillerist er, som det sømmer sig, i Spidsen for de Stormende, stiger op paa Trinnet, stikker Hovedet mod Gluggen og brøler: Aviser og Breve til Kaptein R.! En Haand indenfra stopper endelig Blade og Breve til Kaptein R. ud gjennom Hullet, og et surt Fjæs sender ofte en Ed bagefter. Imidlertid er Rummet udenfor tætpakket af Avis og Brevsuplikanter, der skubbet Sejerherren mod Døren saa det knager baade i denne og hin. Han gjør et voldsomt Højreom og vender Front mod sine Fiender; men Mere formaar han ikke; han kan ikke bruge Arme, ikke Ben, endsige sin Dyrendal; han sidder som en Pind i et trangt Hul.

Trykket udenfra bliver efterhaanden voldsommere og voldsommere, og han klemmes endelig saaledes, at han sprænges tilvejs og, farende horizontalt udover Hovederne på de Laverstaaende, slipper han endelig væk med sitt Bytte, hjem til sin Herre, der utaalmodig stamper: "Ej, din Slyngel, hvor du kan dra dig sent!" "Aa, Kaptejnen maa ikke fortryte paa dæ; men æ slap ikke fram før. Au, dæ værker i Kroppen min endnu, for dei klemte mæ saa borti Postgangen"

Her gjentages omtrent den samme Scene, kun Personerne forandres, indtil Flokken efter en halv Times Forløp begynner at tyndes. Det følger af sig selv, at de Stærkeste og Modigste først naar frem og slipper ud igjen; - om det altid sker med saa hele Lemmer og Klæder, som da de kom, faar de afgang med sig selv. De andre faar nu smukt vente, selv om Tiden maatte være yderst knap for dem, og endda maa de takke til, hvis de kommer nogenlunde helskindede hjem igjen.

En tjeneste postkontoret utførte, var at en kunne tegne abonnement på aviser og tidsskrifter, både innenlandske og utenlandske Dette stampelet fikk postkontoret i 1875

ville bygge et nytt hus så snart det var mulig. I en skrivelse til Indredepartementet i 1857 spør de om en i en ny bygning burde benytte anledningen til å skaffe lokaler til en eller flere offentlige institusjoner.

Børskomitéen skriver:

« Man har herved først og fremst havt Postkontoret for Øye, der ikke blot paa den for Børsbygningen anskaffede Tomt vilde faa en for Flertallet av de corresponderende bekvem Beliggenhed, men hvis Lokale ogsaa i den nye Bygning kunde gives en i alle Henseende fuldstændig og tidsmæssig Indretning, i hvilken Henseende det nuværende Lokale, som bekjendt, ikke tilfredsstiller de vanligste Fordringer; ikke at tale om Fordelene af at erholde en fast Plads for dette vigtige Embedsværk, medens man nu ingen Sikkerhed har for at ikke nærværende eller efterfølgende Postmestre, under den voxende Mangel især på større Bekvemmeligheder, nødes til at forlægge Postkontoret til en af Byens Udkanter. Man har dærnest tænkt paa det rimeligvis snart forestående Anlæg af en Telegraf hertil fra det Søndenfeldske og Nødvendigheden af da at skaffe samme Station her i Byen en passende Plads»

Departementet svarte at det med en gang var villig til å inngå avtale om lokale for telegrafstasjonen i den nye bygningen, men avtale om postkontor ville departementet bare inngå hvis det samme sted kunne være familiebolig for postmesteren. Det ønsket ville Børskomiteen oppfylle. Det førte til at Børskomiteen måtte finne en større tomt enn de da hadde, og de kjøpte en eiendom på hjørnet av Kongens gate og Nordre gate (Kongens gate 8). De hadde fra før tomt i det sørøstlige hjørnet av krysset mellom Søndre gate og Dronningens gate (Dronningens gate 1b).

Arkitekt Schirmer i Kristiania ble engasjert, og i en skrivelse av 10 juli 1857 står det bl. a. at bygningen skal innredes med:

- Postlokale: 1 større og 1 mindre Kontor, tilsammen ca 160 kvadratalen.
2 mindre Værelser til Archiv og Pakrom, 80 kvadratalen.
- Familiebolig for Postmesteren, bestaaende foruden Pige-kammer, Kjøkken, Spisekammer osv, av mindst 6-7 Beboelseværelser.

Byggearbeidet startet våren 1859, og bygningen var under tak i 1861. Det ble forsinkelser i innredningsarbeidet, og Børsen og deres leietakere kunne først flytte inn over nyttår i 1863.

Leietaker var også Trondhjems Sparebank som hadde lokaler i 1. etasje mot Nordre gate. Børsen sine lokaler var i 1. etasje mot Kongens gate. Postvesenet hadde

Postkontoret flyttet til Børsbygningen i Nordre gt. i 1863.

kontorer i 1. etasje mot Nordre gt. og postmesterleilighet i 2. etasje. Telegrafvesenet brukte resten av 2. etasje. Telegrafven hadde startet 1. oktober 1858 i lokaler i Schreiners gård ved Lilletorvet – i samme gård som Lund tidligere hadde postkontor.

Johannes Musæus Nissen som i 1860 ble utnevnt til ny postmester, leide midlertidige lokaler i Nordre gt. 12 til Børsbygningen var ferdig. Han flyttet da selv inn i en leilighet på ca 10 rom, mens postkontoret hadde 4 rom!

Postkontoret i Børsbygningen

I 1863 ble ikke plassbehovet for postkontoret vurdert til å være så stort, men postmengden og antall ansatte økte. Postverket overtok Sparebankens lokaler i 1883 da banken flyttet inn i sitt nybygg. Telegrafvesenets behov for plass ble også stadig større og større, og til slutt måtte postmesteren flytte ut av sin leilighet og Telegrafvesenet flyttet inn. Børsbygningen ble kjøpt av Telegrafvesenet i 1908.

Det var likevel ikke tilstrekkelig med plass etter utvidelsen med Sparebankens lokaler. En artikkel i Dagsposten 18. januar 1898 viser det – der står det bl. annet:

I vor Tid med sit udviklede Forretningsliv stilles der store Fordringer til Postvæsenet. Korrespondancen tiltar stadig, og der fordres en regelmæssig og hurtig Befordring af Postsager. En Forsinkelse eller en Feilforsendelse kan ha de betænkeligste Følger og gjøre ubodelig Skade for dem som blir lidende ved Feiltagelsen. Derfor maa ogsaa Postkontorene være saaledes utstyret med Personale og Lokaler, at alt kan gaa sikkert og hurtig.

Det er imidlertid ikke Tilfældet med Trondhjems Postkontor. Personalet er yderst knapt, og Lokalerne er aldeles utilstrækkelige. Det vil paa det tydeligste fremgaa af følgende Statistik, som viser hvorledes Trafiken har tiltat siden de nuværende Lokaler toges i Brug Høsten 1880.

Kontorets Personale tællede dengang foruden Postmæsteren 7 Personer. Brevbudenes antall var 4 Mand som paa samme tid gjorde Tjeneste som Postledsagere, samt en særskilt Pakmester. Altsaa tilsammen 12 Mand.

Postkortene var populære og ble sendt i store mengder på begynnelsen av 1900-tallet. På dette postkortet ser vi jernbanestasjonen som ble bygget for Meråkerbanen og tatt i bruk i 1882. Kortet er sendt til Reykjavik og poststemplet TRONDHJEM 25 IV 05

I 1890 udgjorde Kontorpersonalet 12 Mand og 8 Brevbud, i 1895 udgjorde Kontorpersonalet 13 mand, 8 Brevbud og 4 Avisbud og i 1897 var Kontorpersonalet øget til 16 mand med 13 Brevbud, 5 Avisbud, 4 Kassetømmere samt 8 Postledsagere.

Juleaften, Juledagene, Nytaarsaften og Nytaarsdagene udførtes Brevombæringen af 26 Mand. Tilsammen blev udbaaret ca. 43000 Breve, foruden Aviser og Korsbaand.

Postkontoret raader over følgende Lokaler:

Postmesterens Kontor, 2 Værelser til den egentlige Ekspeditionen, et til Banko og et til Brevafdelingen, 1 Værelse til Budene, 1 Værelse til Arkiv. Alle disse Værelser er for smaa til Trafiken. I Budenes Værelse kan der ofte staa optil 31 Mand, og da det er et forholdsvis lidet Rum, kan enhver skjønne, hvorledes Forholdet er.

Det Værelse som benyttes til Arkiv er om mulig enda uheldigere. Det er saa lidet, at de forskjellige Poster maa anbringes i høye Stabler. De kan paa denne Maade umulig med fornøden Nøiaktighed holdes ud fra hverandre, og Forvekslinger og Forglemmelser er uunngaaelige.

Dertil kommer endvidere, at Postkontoret ikke er forsynet med ildfast Hvælv. Jernskabene er placerte i Ekspedisjonslokalerne. Det er just ikke meget betryggende, og for at sætte Kronen paa Værket er Kjælderen under Kontorerne bortleiet til Sprit og Vinlager!

Men det korresponderende Publikum er ikke tjent med en sliig mangelfuld Ordning. Det er nødvendigt, at Trondhjems Postkontor bringes i mere tidsmæssig Stand snarest mulig for den sikre Postekspeditionens Skyld, og det er desuden nødvendigt ogsaa for Postbetjentenes Skyld, at der snart sker en Forandring. Der er tungt at arbeide i saa indknebnede Lokaler, og en effektiv Kontrol vanskeliggjøres. Og arbeidet er alligevel strængt nok for Postbetjentene. Under Juletrafiken har saaledes Personalet tildels arbeidet Døgnet rundt, og Budene har maattet møde fræm kl. 4 for at Posten skal kunne bringes ud senest kl. 8 1/2.

Forholdene ble nok noe bedre etter 1902 da Børsen flyttet til Frimurerlogens nybygg.

Postmengden i Trondheim var stor, ikke minst etter 1900. Handelen mellom byen og distriktene økte, og mange brev ble sendt når en handel ble gjort, f.eks. mellom grossisten i byen og en landhandel – egne brev med prisliste, bestilling, faktura, betaling, purring på betaling og bekreftelse på mottatt betaling. Denne tiden var også en storhetstid for sending av postkort. I følge Postverkets statistikk var antall brevsendinger (også kort) fra Trondheim 529.100 i 1885, 1.287.000 i 1900 og 1.985.600 i 1905. Antall avsendte kort innenlands var 234.400 i 1905 mot 86.100 i

1900. Til utlandet ble det sendt 182.700 kort i 1905, 246.400 i kroningsåret 1906 og 118.300 i 1907.

Det var inntil fire postombæringer pr. dag i Trondheim. Postkort kunne f.eks. bli brukt til det vi ringer eller "SMS-er" heim om i dag – som "kommer sent til middag i dag".

Nytt postkontor i Dronningens gate

Postverkets nye bygning i Dronningens gt. 10 ble tatt i bruk 3. desember 1911 kl. 0800 – dette var en søndag! Staten hadde kjøpt denne eiendommen i 1906. Da holdt Aktietrykkeriet og Dagsposten til i huset. Byggingen startet i 1909, og byggets areal var 3.740 m².

I Aftenposten sto det en artikkel 1. september 1912 om det fine nye posthuset i Trondheim - som ledd i agitasjonen for å få nytt posthus i Christiania. Der står det:

Posthuset, en smuk, monumental bygning opført i huggen sten, ligger midt i byens centrale strøg, på hjørnet af Dronningens gade og Apothekerveiten, opført efter tegning af den kjendte, nu afdøde Trondhjemsarkitekt Karl Norum. Den er i tre etager og loftsetage. og facaden lives opp af et taarn på hjørnet.

Hovedindgangen er fra Dronningens gade. Man kommer først ind i en stor og lys forhall, hvor det paa venstre side er arrangeret et moderne postboxsystem. Fra forhallen kommer man videre ind i den store publikumshal, som går gennem bygningen i næsten hele længderetningen. Den er overmaade rummelig og lys. Der er ikke alene sidelys fra tre sider, men ogsaa overlys. Taget bæres af søiler, og gulvet er fliselagt. Her er samlet alle de afdelinger som det almindelige publikum søger til; paa høire side er luger for banko- og postanvisningsafdelingen, paa venstre langs side for brevafdelingen, frimerkesalg og aviser; ret frem i baggrunden er pakkepost-afdelingen.

Midt i salen er opstillet 12 skrivepladse for publikum. Her i publikumsafdelingen er ogsaa en konferenceluge, hvor man kan blive orienteret i bygningen. Her i første etage er videre egne kontorer for alle afdelingschefer. Bag publikumshallen er et større rom for transitposten. I anden etage er toldafdelingen med særskilt kontor for toldafdelingens chef. I denne etage er ogsaa postmesternes kontorer, ligesom man her har reserveret et stort rom for de bankobud, som man endnu ikke har faaet i Trondhjem. Fremdeles er her lokale for de reisende postexpeditører. I fløien mot gaarden ligger her i anden etage det største rum i bygningen, budsalen, som er meget lys og rummelig. Dessuden har man i tredje etage en reservesal for budene, naar den i anden etage kan blive forliden. Selvfølgelig fører der heis saavel mellem brevafdelingen som mellem «pakkeposten» og toldafdelingen.

I tredje etage har postmesteren sin privatleilighed ud mod Dronningens gade. Vagtmester har ogsaa leilighed i samme etage.

I 1954 ble det bygget et tilbygg til Dronningens gt. 10, og i 1956 ble tre års ombygging av posthuset avsluttet. Det kom da bl. a. et nytt skrankesystem i ekspe-

disjonshallen. Nå er posthuset solgt til privat eier – postverket er leietaker for postkontoret. Postverket holder nå til i postterminalen på Sluppen – som ble tatt i bruk i 1987.

Da det nye posthuset ble åpnet i 1911, var antall ansatte 104, derav 62 i budavdelingen. I 1966 var det i alt 364 funksjonærer ved Trondheim postkontor.

I 1924 var åpningstiden ved hovedpostkontoret i Dronningens gate 0800 - 1900 på hverdager. Postboksene var tilgjengelige 0800 - 2100. I 1939 var åpningstiden fortsatt 0800 - 1900, og postboksene hadde åpent 0800 - 2000. I 1944 var åpningstiden redusert til 0800 - 1700, og i 1952 til 0830 - 1700.

I 1911 - i Børsbygningen - var åpningstidene enda bedre: Ekspedisjonslokalet: 0800 - 1930 på hverdager og 0800 - 0930 på søn- og helligdager. Bankoavdelingen - hverdager: 0800 - 1900. Postboksene: 0800 - 2030 på hverdager, og 0800 - 0930 og 1700 - 1900 på søn- og helligdager.

Byen het Nidaros

I juni 1929 vedtok Stortinget at byen skulle skifte navn fra Trondhjem til Nidaros 1. januar 1930. I desember 1928 hadde det vært folkeavstemning om bynavnet, og 98 % stemte for å beholde Trondhjem. Derfor ble vedtaket i 1929 mottatt med stor harme - Stortinget hadde gjort en "voldsdåd" mot byens befolkning! Den 4. juni 1929 var det et protesttog mot vedtaket hvor 20000 av byens 55000 innbyggere deltok! Større protesttog hadde det ikke vært før i Norge og det har det gjerne ikke vært senere heller! Protestene og motstanden fortsatte, og det nye bynavnet ble brukt så lite som mulig - til og med kommunen brukte det bare i korrespondansen til statsinstitusjoner og til de som ba om det.

Men statsorganene i byen måtte rette seg etter loven, bl. annet Postverket. Fra

“Trondhjem skal byen hete”! Brevet er sendt til Nidaros fra Sparbu 25-1-30 med Nidarostilhengernes klistermerke bak. Det er returnert uåpnet med påskrift “Nektes mottatt” og med et rikelig antall av Trondhjemtilhengernes stempel - også over merket og et Nidarosstempel. Brevet er fortsatt uåpnet.

1. januar 1930 ble alle poststempler hvor det sto Trondhjem, byttet ut med tilsvarende med Nidaros, og all post ble stemplet med disse stemplene. Postverket var i det hele tatt det statsorganet som mest konsekvent fulgte opp navneskifteloven.

En motstandsforening - "Trondhjemsforeningen" - ble dannet, og den utga ei ukeavis "Trondhjemmeren". Der kunne brukere av Nidarosnavnet risikere å bli hengt ut. Avisen kom i desember 1929 med forslag om hvordan en skulle unngå å få posten "skjemt ut"

med Nidaros-stempel. En kunne legge det en skulle sende i postkassene på jernbanestasjonen og slik få stemplet det med Dovrebanen eller Meråkerbanen, eventuelt ved landgangen til hurtigruta. Men det skulle vise seg å virke dårlig – posten i postkassene ble tatt med til hovedpostkontoret og stemplet Nidaros. Avisens forslag var da å legge brevene i postkassene ved toget en halv time før avgang – da måtte brevene bli stemplet på toget av tidsnød. En annen mulighet var å sende posten fra et av poststedene i Strinda, bl. annet bankobrev. I Dagsposten 3. januar 1930 var det et innlegg med forslag om å få en egen kasse på hovedpostkontoret for brev som kunne bli stemplet "med det eneste stempelet vi anderkjenner". Avisen svarte: *De midlertidige ordninger som indsenderen peker paa, lar sig nok ikke gjennomføre. De er forøvrig omtrent de eneste skanser, fienden for tiden holder. Og det har neppe nogen større praktisk betydning. Hovedsaken er at folk sier og skriver Trondhjem. Poststempler og slikt er allikevel ikke nogen særlig lest lektur!*

Tilhengerne av Trondhjem fikk laget et stempel "Byen skal hete Trondhjem" og et klistremerke "Byen heter Trondhjem" for å bruke på brev og kort. Nidaros-tilhengerne hadde et klistremerke med "NIDAROS. Eldste hovudstaden i Noreg. Har fra 1. jan 1930 fått att det gamle namnet sitt som grunnleggjaren OLAV TRYGVESON gav byen i 997".

Det var nytt Stortingsvalg i 1930, men i det nye Stortinget var det ikke flertall for å gi byen Trondhjem tilbake. Men da bystyret i Nidaros hadde vedtatt at en kunne akseptere Trondheim hvis en ikke kunne få Trondhjem, vedtok Stortinget 6. mars 1931 at byens navn skulle være Trondheim – fra samme dag. I løpet av mars hadde posten fått stempler og etiketter med Trondheim.

Brev med Trondhjemtilhengers klistremerke. Brevet er sendt 10 desember 1930 og da skulle dette merket vært satt på brevets bakside. Poststyret hadde i et sirkulære nr. 15 av 29. april 1930 bestemt at et brevmerke bare kunne settes på baksiden av brevene. Dette skapte misnøye blant Nidarostilhengerne da motparten hadde et stempel også, som de kunne bruke hvor som helst på brevet. Det var stempelet som de brukte mest.

Underpostkontoret Trondhjem - S (syd) ble opprettet 12 okt. 1914 i Håkon Jarls gt. 2. Postkontoret hadde samme adresse til det ble nedlagt i 2002 - i to hus. Navnet ble endret til Nidaros S 1. jan. 1930, Trondheim S 6 mars 1931, Trondheim - Øya 1. feb. 1938, Trondheim - Elgesæter 1. jan 1958 og Elgesæter Trondheim 1. nov. 1937.

Følgebrev for postpakke stemplet TRONDHJEM S -2 IV 27

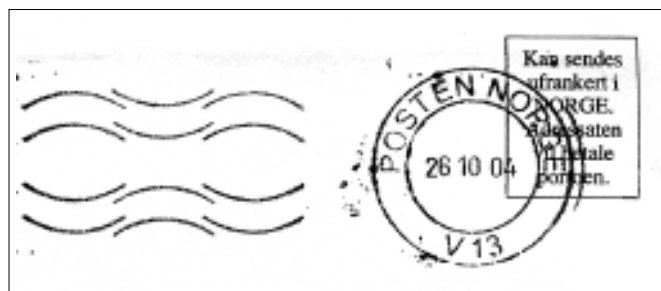
Flere postkontorer i Trondheim

Byen vokste, og det ble behov for flere postkontor enn hovedpostkontoret i sentrum. Det første – Trondhjem Ø (øst) – ble opprettet 2. oktober 1899 i Innerheredsvegen 31. Det kom to til – Trondhjem V (vest) i Ilevollen 3F i 1913 og Trondhjem S (syd) i Haakon Jarls gate 2 i 1914. Disse fikk nye navn og stempler i 1938: Trondheim - Lademoen, Trondheim - Ila og Trondheim - Øya. I 1958 ble navnene Ila og Øya byttet ut – nå ble det Trondheim - Ilevollen og Trondheim - Elgesæter. De neste postkontorene som ble opprettet i byen var Trondheim - Rosenborg og Trondheim - Singsaker i 1938.

Postkontorer i storkommunen Trondheim

Den 1. januar 1964 ble kommunene Trondheim, Strinda, Byneset, Leinstrand og Tiller slått sammen til Trondheim kommune. I disse kommunene tilsammen har det til 1997 vært opprettet 63 ulike postkontor. Disse har hatt 83 ulike navn. I 1997 var 34 av disse i bruk mens 29 var nedlagt. I dag er de fleste av disse postkontorene nedlagt og erstattet med "Post i butikk". De gjenværende postkontorene er blitt "posthandel" med utvidet vareutvalg og delvis med utvidet åpningstid. I nåværende Trondheim kommune er det nå 34 "post i butikk", 11 postkontorer og 1 bedrifts-senter på postterminalen på Sluppen.

Av de 63 har 5 vært i Byneset kommune, 11 i Tiller og Leinstrand, 8 i Strinda på Byåsensiden, 23 i Strinda på østsiden (Bratsberg - Ranheim) og 16 i det som var Trondheim ved sammenslåingen. De første poststedene i de gamle landkommunene var Bynæsset i 1859, Heimdal i 1883, Ranheim i 1885, Bodsberg i 1886, Bratsberg i Strinden i 1892, Bergs meieri (brevhus) i 1895 og Leangen i Strinden i 1896.

I 2004 begynte Posten å innføre stedsnøytrale stempler ved de 12 største sorteringsterminalene. I stedet for stedsnavnet har de inskripsjonen POSTEN NORGE og et alfanumerisk ID-nr nederst. Illustrasjonen viser et avtrykk fra en Krag stemplingsmaskin med ID-nr V23 (V = Trondheim) kjent brukt fra begynnelsen av juni 2004.

Kilder:

- Finn Erhard Johannessen: *Alltid underveis. Postens historie gjennom 350 år.*
Bind 1: 1647 - 1920. Oslo 1996
- Tore Gjelsvik: *The Nordland post office on land and at sea.*
Trondheim 2005. I kommisjon: Lyngs Bokhandel A/S
- Knut L. Vik: *Poststeder i Trondheim kommune.* Trondheim 1997. Utgitt av Nordenfjeldske Filatelistforening i anledning foreningens 75-årsjubileum.
- Roger Lockertsen: *Postverket og striden 1929 - 1931 om bynavnet Trondhjem, Nidaros eller Trondhjem.* I Poststeder i Trondheim kommune. Trondheim 1997.
- Tore Gjelsvik: *Poststempler brukt ved Throndhjem/Trondhjem postkontor før år 1900.* I Poststeder i Trondheim kommune. Trondheim 1997.
- Thor Bjerke og Roar Stenersen: *Rørosbaneboka.* Hamar 2002.
Utgitt av Norsk Jernbanemuseum og Norsk Jernbaneklubb.
- Jürgen Tiemer og Peer Christian Ånensen:
Stempel der Norwegischen bahnpост. 2002.
- Dag Bakka jr.: *Skipene som bandt kysten sammen. Hurtigruten 1893 - 1980.*
Utgitt av A:S Bergens tidende og J. W. Eides boktrykkeri.
- Knut L. Vik: *Trondheim lufthavn Jonsvatnet 1935 - 1939.*
I "Strinda den gang da". Årbok for Strinda historielag, 2003 s. 85 - 107.